

ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM

NGUYỄN THUYỀN LINH

NGHỆ THUẬT TỰ SỰ TRONG
TIỂU THUYẾT *NAM TRIỀU CÔNG NGHIỆP DIỄN CHÍ*
CỦA NGUYỄN KHOA CHIÊM

LUẬN VĂN THẠC SĨ KHOA HỌC NGỮ VĂN

THÁI NGUYÊN - 2012

ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM

NGUYỄN THUYẾT LINH

NGHỆ THUẬT TỰ SỰ TRONG
TIỂU THUYẾT *NAM TRIỀU CÔNG NGHIỆP DIỄN CHÍ*
CỦA NGUYỄN KHOA CHIÊM

Chuyên ngành: Văn học Việt Nam

Mã số: 60.22.34

LUẬN VĂN THẠC SĨ KHOA HỌC NGỮ VĂN

Người hướng dẫn khoa học: TS Ngô Gia Vỡ

THÁI NGUYÊN - 2012

LỜI CAM ĐOAN

Tôi xin cam đoan đây là công trình nghiên cứu của cá nhân tôi. Các nội dung nêu trong luận văn là kết quả làm việc của tôi và chưa được công bố trong bất cứ một công trình nào khác.

Thái Nguyên, tháng 8 năm 2012

**Xác nhận
của người hướng dẫn khoa học**

Tác giả luận văn

TS. Ngô Gia Võ

Nguyễn Thùy Linh

LỜI CẢM ƠN

Bằng sự kính trọng và lòng biết ơn sâu sắc, em xin chân thành cảm ơn **TS. Ngô Gia Võ**, người đã tận tình hướng dẫn và giúp đỡ em trong suốt quá trình thực hiện đề tài.

Xin chân thành cảm ơn các thầy cô giáo khoa Ngữ văn, khoa Sau đại học, cán bộ phòng quản lý khoa học trường Đại học Sư phạm – Đại học Thái Nguyên đã tạo điều kiện thuận lợi cho tôi trong suốt quá trình học tập, nghiên cứu tại trường.

Tôi cũng xin được bày tỏ lòng cảm ơn sâu sắc tới bạn bè cùng gia đình và những người thân yêu đã động viên, quan tâm chia sẻ và tạo mọi điều kiện giúp tôi hoàn thành tốt khoá học này.

Thái Nguyên, tháng 8 năm 2012

Tác giả luận văn

Nguyễn Thuỳ Linh

MỤC LỤC

Trang

Trang bìa phụ	
Lời cảm ơn	
Lời cam đoan	
Mục lục	i
MỞ ĐẦU.....	1
NỘI DUNG	8
Chương 1 GIỚI THIỆU TÁC GIẢ TÁC PHẨM NAM TRIỀU CÔNG NGHIỆP DIỄN CHÍ VÀ KHÁI LƯỢC CHUNG VỀ LÝ THUYẾT TỰ SỰ HỌC	8
1.1. Khái lược về tác giả, tác phẩm <i>Nam triều công nghiệp diễn chí</i>	8
1.1.1. Về tác giả Nguyễn Khoa Chiêm	8
1.1.2. Về tác phẩm <i>Nam triều công nghiệp diễn chí</i>	11
1.2. Lý thuyết chung về tự sự học và việc vận dụng lý thuyết tự sự học vào nghiên cứu tác phẩm.....	27
1.2.1. Lý thuyết chung về tự sự học	27
1.2.2. Việc vận dụng lý thuyết tự sự vào nghiên cứu tác phẩm <i>Nam triều công nghiệp diễn chí</i>	32
Chương 2 CẤU TRÚC TỰ SỰ CỦA NAM TRIỀU CÔNG NGHIỆP DIỄN CHÍ.....	35
2.1. Cách xây dựng truyện.....	35
2.1.1. Dung lượng truyện dài.....	35
2.1.2. Cốt truyện phức tạp	37
2.2. Tự sự về thế giới nhân vật	51
2.2.1. Thế giới nhân vật	51
2.2.2. Sự kiện chân thực	63

2.3. Tự sự về những truyện kì ảo	71
2.3.1. Nhân vật và hoàn cảnh	71
2.3.2. Chiều sâu tâm linh và đạo lý	75
2.4. Tự sự bằng thơ	77
2.4.1. Truyện giới thiệu về thơ	77
2.4.2. Lời bình bằng thơ trong truyện	82
Chương 3 HÌNH THỨC TỰ SỰ CỦA NAM TRIỀU CÔNG NGHIỆP	
DIỄN CHỈ.....	87
3.1. Vai trò của người kể chuyện trong <i>Nam triều công nghiệp diễn chí</i> ...	87
3.1.1. Người kể chuyện ngôi thứ ba khách quan.....	87
3.1.2. Điểm nhìn nghệ thuật từ bên ngoài.....	90
3.2. Nghệ thuật kể chuyện trong <i>Nam triều công nghiệp diễn chí</i>	92
3.2.1. Cách mở đầu trực tiếp	92
3.2.2. Cách dẫn dắt chuyện logic.....	94
3.2.3. Kết thúc chuyện khép kín.....	96
PHẦN KẾT LUẬN.....	98
TÀI LIỆU THAM KHẢO.....	101

MỞ ĐẦU

1. Lý do chọn đề tài

Văn học trung đại Việt Nam có lịch sử gần một ngàn năm. Có thể nói, thành tựu của văn học viết Việt Nam dường như được tập trung nhiều nhất vào văn học trung đại. Trong mười mấy thế kỷ ấy, văn học thế kỷ XVIII đã có bước phát triển vượt bậc đạt được những thành tựu rực rỡ. Cùng với các thể loại văn học khác, văn xuôi tự sự trong đó có tự sự lịch sử phát triển khá mạnh mà tiêu biểu có tác phẩm *Nam triều công nghiệp diễn chí* của Nguyễn Khoa Chiêm, tác phẩm mở đầu cho sự ra đời của một thể loại mới – tiểu thuyết lịch sử chương hồi Việt Nam. Tác phẩm này còn có các tên gọi khác như: *Trịnh – Nguyễn diễn chí*; *Mộng bá vương*; *Việt Nam khai quốc chí truyện*; *Nam triều Nguyễn chúa khai quốc công nghiệp diễn chí*; *Nam Việt chí*; *Công nghiệp diễn chí*.

1.1. *Nam triều công nghiệp diễn chí* của Nguyễn Khoa Chiêm là một tác phẩm văn xuôi chữ Hán thành công ở cả hai phương diện: Nội dung và nghệ thuật và được đánh giá là tác phẩm có ý nghĩa khai sinh ra nền tiểu thuyết lịch sử chương hồi của Việt Nam. PGS.TS Nguyễn Đăng Na đã khẳng định: “*Mặc dù đương thời chưa ra đời thể loại truyện ngắn lịch sử, nhưng với Nam triều công nghiệp diễn chí thì tiểu thuyết lịch sử Việt Nam viết theo lối chương hồi đã xuất hiện*”[35,23]. Từ đây văn xuôi tự sự trưởng thành, đủ sức phản ánh những vấn đề lịch sử rộng lớn với tầm khái quát hóa cuộc sống trên qui mô toàn dân tộc.

Tuy có ý nghĩa quan trọng như vậy nhưng dường như tác phẩm *Nam triều công nghiệp diễn chí* vẫn chưa được nghiên cứu toàn diện và sâu sắc. Hầu như khi nhắc đến tiểu thuyết chương hồi Việt Nam thì người ta chỉ nhắc nhiều đến *Hoàng Lê nhất thống chí* của Ngô gia văn phái, một đỉnh cao của thể loại này. Điều đó chưa thật công bằng với *Nam triều công nghiệp diễn chí*.

Vì vậy, việc tìm hiểu nghiên cứu tác phẩm *Nam triều công nghiệp diễn chí* một cách khoa học sẽ có ý nghĩa to lớn trong việc đánh giá đúng mức giá trị của tác phẩm và góp phần đem đến cho bạn đọc các thể hệ sự hiểu biết đầy đủ hơn nữa về một tác phẩm văn xuôi tự sự chữ Hán đặc sắc trong nền văn học Việt Nam.

1.2. Đọc *Nam triều công nghiệp diễn chí*, ta không chỉ thấy ấn tượng ở chỗ tác giả đã rất thành công trong việc xây dựng nhân vật mà còn tài hoa trong cách kể chuyện. Việc các nhân vật lịch sử được đưa vào tác phẩm và trở thành những hình tượng nghệ thuật độc đáo đã khẳng định tài năng sáng tạo của tác giả. Các nhân vật trong tác phẩm vừa được bảo lưu những đặc điểm vốn có thật trong lịch sử vừa được hư cấu, sáng tạo thành những nhân vật văn học thực sự. Cách dẫn chuyện, kể chuyện thật tự nhiên và linh hoạt khiến cho tác phẩm thu hút được sự theo dõi chú ý của bạn đọc chứ không khô khan cứng nhắc như những truyện kể lịch sử thông thường. Do đó, việc tìm hiểu nghệ thuật tự sự trong tác phẩm *Nam triều công nghiệp diễn chí* sẽ giúp ta đi sâu vào một phương diện quan trọng trong giá trị nghệ thuật của tác phẩm, góp phần lý giải được câu hỏi vì sao đó lại là tác phẩm được đánh giá là có ý nghĩa khai sinh ra nền tiểu thuyết lịch sử chương hồi của Việt Nam.

Mặt khác, hiện nay trong chương trình ngữ văn nhà trường từ bậc trung học đến đại học đều không được tiếp cận tác phẩm *Nam triều công nghiệp diễn chí* của Nguyễn Khoa Chiêm một cách trọn vẹn và sâu sắc. Nhận thức được tầm quan trọng của tác phẩm nên người viết đã quyết định dành thời gian nghiên cứu *Nam triều công nghiệp diễn chí*, tập trung đi sâu vào vấn đề “*Nghệ thuật tự sự trong tiểu thuyết Nam triều công nghiệp diễn chí của Nguyễn Khoa Chiêm*”. Luận văn được hoàn thành sẽ góp phần soi sáng giá trị đặc sắc của một tác phẩm văn xuôi tự sự thời trung đại, khẳng định rõ hơn vị trí của Nguyễn Khoa Chiêm trong tiến trình văn học viết Việt Nam.

2. Lịch sử nghiên cứu vấn đề

Mặc dù *Nam triều công nghiệp diễn chí* của Nguyễn Khoa Chiêm được đánh giá là tác phẩm có ý nghĩa mở đầu cho nền tiểu thuyết chương hồi Việt Nam nhưng những tài liệu nghiên cứu và những bài viết về tác phẩm còn chưa nhiều, đặc biệt là những công trình nghiên cứu lớn còn rất ít. Mặt khác, nghiên cứu văn học theo hướng tự sự học cũng là một hướng nghiên cứu còn mới nên những bài viết, cũng còn thưa vắng.

Bản thân tác phẩm *Nam triều công nghiệp diễn chí* hay còn gọi là *Việt Nam khai quốc chí truyện* là tác phẩm có số phận đầy trắc trở, phức tạp. Từ quá trình hoàn chỉnh tác phẩm, tên gọi, tác giả đến những ý nghĩa nội dung và nghệ thuật của cuốn tiểu thuyết này có nhiều kiến giải, đánh giá khác nhau. Điềm qua ý kiến của các nhà nghiên cứu từ khi tác phẩm ra đời đến nay, ta sẽ nhận thức rõ hơn điều đó.

Theo cuốn *Việt Nam khai quốc chí truyện*, tác giả Ngô Đức Thọ đã giới thiệu rằng: Người đầu tiên nói đến tác phẩm *Nam triều công nghiệp diễn chí* của Nguyễn Khoa Chiêm là danh sĩ triều Nguyễn, Trịnh Hoài Đức (1765 – 1825) Phó Tổng đài Sứ quán triều Minh Mệnh, tiếp đó là một học giả người Pháp tên là L. Cadière.

Năm 1969, sử gia Phan Khoang khi nghiên cứu lịch sử xứ Đàng Trong đã được tham khảo một truyền bản của *Nam triều công nghiệp diễn chí* có tên sách là *Nam triều Nguyễn chúa khai quốc công nghiệp diễn chí*. Ông xác nhận “*Tác phẩm của Nguyễn Khoa Chiêm có giá trị tư liệu lịch sử quý giá, nhưng cũng tình tế để khỏi sa vào những tình tiết ít nhiều đã bị tiểu thuyết hóa*”. [8,9]

Năm 1974, *Tập san Sử Địa* đã đăng bài khảo cứu công phu *Đúng ba trăm năm trước* của tác giả Hoàng Xuân Hãn. Nhân kỷ niệm ba trăm năm ngưng chiến Nam – Bắc phân tranh thời Trịnh – Nguyễn, Hoàng Xuân Hãn đã căn cứ vào tác phẩm của Nguyễn Khoa Chiêm để trình bày một cách tóm tắt những sự kiện chính của thời Trịnh – Nguyễn phân tranh. Ông viết: “...đổi

với những triều chúa Nguyễn, sách này có giá trị tương đương với sách Hoàng Lê nhất thống chí đối với các triều cuối Trịnh và đầu Tây Sơn...Tôi nghĩ rằng về đại cương cũng như về chi tiết sách này khá đáng tin cậy, nhất là về khoảng từ Chúa Sãi về sau”. [8,10]

Hai nhà sử học là Hoàng Xuân Hãn và Phan Khoang đều khẳng định giá trị chân chính của tác phẩm, dẫn rằng mỗi người nhấn mạnh về một phương diện văn hoặc sử. Điều thú vị là dù thiên về văn hay sử thì cả hai nhà nghiên cứu trên đều khẳng định giá trị đặc biệt của tác phẩm này.

Trong cuốn *Văn xuôi tự sự Việt Nam thời trung đại* - Tập 3, Nguyễn Đăng Na giới thiệu và tuyển soạn, Nxb Giáo dục, Hà Nội, 2000, ở phần giới thiệu chung: *Tiểu thuyết chương hồi Việt Nam thời trung đại – quá trình hình thành, phát triển và đặc trưng nghệ thuật*, Nguyễn Đăng Na đã nói đến “cách giới thiệu nhân vật” hay “lời tả người, giới thiệu nhân vật”[35,30-33] của *Nam triều công nghiệp diễn chí* trong sự đối sánh với *Tam quốc diễn nghĩa* của La Quán Trung để thấy được những nét tương đồng và nhất là những nét khác biệt và độc đáo của Nguyễn Khoa Chiêm so với La Quán Trung. Tất cả nhằm khẳng định *Nam triều công nghiệp diễn chí* của Nguyễn Khoa Chiêm không phải là sự mô phỏng của *Tam quốc diễn nghĩa*.

Trong cuốn *Nam triều công nghiệp diễn chí*, Ngô Đức Thọ - Nguyễn Thúy Nga giới thiệu, dịch và chú thích, Nxb Hội Nhà văn, Hà Nội, 2003, ở lời giới thiệu: *Nam triều công nghiệp diễn chí - tác giả - văn bản - tác phẩm*, tác giả Ngô Đức Thọ cũng cho rằng: “Trên bình diện những sự kiện lịch sử từ nửa cuối thế kỷ XVI đến gần hết thế kỷ XVII, tác phẩm đã tái hiện nhiều nhân vật văn võ ở cả hai miền”[8,17]

Điềm lại lịch sử nghiên cứu *Nam triều công nghiệp diễn chí* của Nguyễn Khoa Chiêm, chúng tôi nhận thấy các tác giả mới chỉ dừng lại ở chỗ giới thiệu, nêu vấn đề đối chiếu, so sánh, hoặc đánh giá khái quát giá trị tác phẩm, nhưng số lượng bài viết chưa nhiều. Đó cũng là những gợi ý và điều kiện để